

„QUO VADIS?”

INTEROGAȚII ACTUALE PRIVIND VÂRSTELE VIEȚII SPIRITUALE

Pr. Ion Vicovan Pr. Radu Preda Pr. Cristian Barnea (editori)

*Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”
ediția a X-a, Iași, 10-12 mai 2023*

^{editura}
doxologia

Pr. Ion Vicovan, Pr. Radu Preda, Pr. Cristian Barnea
(editori)

„QUO VADIS?”
INTEROGAȚII ACTUALE
PRIVIND VÂRSTELE VIEȚII SPIRITUALE
Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”
ediția a X-a, Iași, 10-12 mai 2023

Coordonator serie:

Pr. dr. Cristian-Alexandru Barnea

Comitetul științific al seriei:

Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan

Pr. prof. univ. dr. Ioan C. Teșu

Pr. conf. univ. dr. Radu Preda

Conf. univ. dr. Constantin Iulian Damian

Arhid. lect. univ. dr. Sorin Mihalache

Pr. dr. Lucian Filip

Comitetul de organizare:

Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan

Pr. dr. Cristian-Alexandru Barnea

Asist. univ. dr. Petru Cernat

Pr. dr. Lucian Filip

Viorel Drăgan

Voluntari ai Colegiului „Sfântul Nicolae” din Iași

Referent lingvistic (limba engleză): Conf. univ. dr. Sorina Chiper

Redactor: Cristina Muraru

Corector: Cristi Reuț

Tehnoredactor: Alina Andrei

Design copertă: Ștefan Pintilie

Prepress: Leonard Lunguleac

Editura Doxologia, Cuza-Vodă 51, 700038, IAȘI

Tel.: +40 374704804

E-mail: editura@doxologia.ro

 Editura Doxologia

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține integral autorilor.

Comenzi:

<http://edituradoxologia.ro>

Email: comenzi@edituradoxologia.ro

Tel.: +40 724 550 463

© Doxologia, 2024

ISSN: 2821 – 6806

ISSN-L 2821 – 6806

ISBN 978-630-301-132-5

Pr. Ion Vicovan, Pr. Radu Preda, Pr. Cristian Barnea
(editori)

**„QUO VADIS?”
INTEROGAȚII ACTUALE
PRIVIND VÂRSTELE VIETII SPIRITUALE**

*Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”
ediția a X-a, Iași, 10-12 mai 2023*

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2024

CUPRINS

Argument editorial	7
---------------------------------	---

Deschiderea oficială	15
-----------------------------------	----

Înaltpreasfințitul Părinte Teofan,

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Prof. univ. dr. Tudorel Toader

Pr. conf. univ. dr. Radu Preda

Dumitru Horia Ionescu

Moderator: *Pr. univ. dr. Ion Vicovan*

Dezbateri publică: Orela ceasului de azi al umanității

(Înaltpreasfințitul Iosif Pop, Mitropolitul Europei Centrale și Orientale,

Prof. univ. acad. dr. Mircea Dumitru,

Pr. Răzvan Andrei Ionescu

Moderator: *Pr. conf. univ. dr. Radu Preda*)

Conferința inaugurală: Finding Christ in the Age of Mammon: becoming Orthodox in the modern West

(*Paul Kingsnorth*)

I. Hărți dinamice

Expresii ale maturității spirituale. Din lecțiile Patericului

(*PS Damaschin Dorneanu*)

Identitate și spiritualitate în contextul geopolitic contemporan central-est european (*Prof. univ. dr. Cătălin Turliuc*)

II. Definiții 1: Trans-umanismul

Transumanismul și fascinația absurdului (*Dr. Oana Iftime*)

**Human enhancement. Despre îmbunătățirea umanului
în coordonate de firesc, nefiresc și suprafiresc**

(*Pr. Răzvan Andrei Ionescu*)

Umanism ortodox și transumanism științific sau despre învierea morților și idealul îndumnezeirii (Pr. conf. univ. dr. Dan Sandu)	145
--	-----

III. Definiții 2: Inteligența artificială

Cuvântul de înțelepciune și cuvintele inteligenței artificiale (Prof. univ. dr. ing. Ștefan Trăușan-Matu)	171
Chipul lui Dumnezeu din om și chipul omului din robot. Repere ale antropologiei iconice în contextul actual al dezvoltării inteligenței artificiale (Conf. univ. dr. Adrian Nicolae Lemeni)	186

IV. Definiții 3: Educație, maturizare, valori

Învățământ sau educație? – cum salvăm copiii de „pandemia” urâtului (Monica Șerbănescu)	201
The vocation of historical time to be a school of immortality (Pr. lect. univ. dr. Cătălin Vatamanu)	220

V. Resursele Bisericii

Ecologia experienței ecleziale și provocările „inversării normative” (Prof. univ. dr. dr. h. c. mult. Mircea Duțu și Dr. Tudor Avrigeanu, M. iur. comp. – Bonn)	235
Tradiția patristică – resursă-cheie pentru discursul Bisericii în contemporaneitate (Pr. lect. univ. dr. Roger Coresciuc)	259

VI. Pr. Dumitru Stăniloae: Omul filocalic

Filocalia neîntreruptă sau Despre excepționalitate ca firesc al omeniei (humanitas) întru Hristos (Georgeta-Anca Ionescu)	273
Isihia Țăranului Român (Dr. Costion Nicolescu)	283

**Vocația ființei umane: îndumnezeirea prin har sau
augmentarea prin biotehnologie**

(Pr. prof. univ. dr. Ioan C. Teșu) 317

VII. Vârstele vieții spirituale – rolul laicului; vârstnicii și viitorul

Statut misionar și forme de implicare a laicului în formarea religioasă.

Provocări prezente și soluții de perspectivă

(Prof. univ. dr. Constantin Cucoș) 333

Vârstnicii în comunitate. Axiologia senectuții

(Pr. lect. univ. dr. Ilarion Măță) 347

Concluziile simpozionului 357

Bibliografie generală 366

Index 383

ARGUMENT EDITORIAL

Ediția anului 2023 a Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae” a fost pusă sub semnul identificării, fie și cu aproximația datorată dinamicii istorice și a coliziunii cu Adevărul peren, a vârstelor spirituale și sociale ale umanității. Un punct de plecare a fost constatarea multitudinii de tensiuni, conflicte, provocări și promisiuni care interoghează, ca mereu până acum, omul. Ediția anului 2023 a Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae” a fost pusă sub semnul identificării, fie și cu aproximația datorată dinamicii istorice și a coliziunii cu Adevărul peren, a vârstelor spirituale și sociale ale umanității. Un punct de plecare a fost constatarea multitudinii de tensiuni, conflicte, provocări și promisiuni care interoghează, ca mereu până acum, omul în realitatea sa dihotomică.

Cum se vede și din program, au fost trecute în revistă coordonatele hărților, dinamice la rândul lor, al mutărilor de accent și semnificație: de la oportunități reale pe care le oferă, nu doar azi, modernitatea, oricât ar fi aceasta respinsă de o lectură îngustă a Ortodoxiei, la emancipări grave și reveniri aproape fantomatice, dar cu atât mai înfricoșătoare, a unor chestiuni precum raportul dintre identitate și spiritualitate. O temă care a suscitat un viu interes și dezbateri pe măsură a fost cea privind trans-umanismul și inteligența artificială, în centru fiind interogații privind diferența dintre instrument și utilizator, fals și real, nălucă și întrupare, imitație limitată și gândire creatoare. Concluzia a fost dătătoare de curaj și a reconfirmat că, la urma urmelor, creștinul nu trebuie să se piardă cu firea, că a trăi în credință exclude panica. Evitarea acesteia din urmă se poate petrece doar printr-o educație pe măsura agendei timpurilor și vizând maturizarea prin valori.

Abordând agenda mai largă a timpului nostru, o întrebare a vizat ecologia sau natura ca resursă. Firește, fără a nega faptul că, omul căzut este și principala sursă de mizerie la propriu, de bațjocorire a mediului înconjurător – poluează nu doar apele sufletului, dar și cele ale râurilor –, referatele și discuțiile au scos în evidență necesitatea delimitării teologice față de ideologii și utopii, arătând, simplu formulat, că, în centrul mesajului creștin stă, pe lângă iubire și înviere, sfârșitul lumii, adică epuizarea ei. Când și cum? Tot în spirit creștin, evanghelic, la aceste întrebări nici Fiul nu are un răspuns, o „ignoranță” demnă să ne facă și mai conștienți de propria acțiune și, simetric, vinovați pentru absența ei. Ca

în fiecare an, secțiunea dedicată Părintelui Dumitru Stăniloae a (re)demonstrat actualitatea și bogăția de nuanțe, tinerețea și caracterul creator al teologiei acestuia. În fine, ultimele două secțiuni au fost dedicate rolului laicului, o temă spinoasă pentru gândirea noastră bisericească, frecvent ispitită să cedeze clericalismului, și nevoia de a avea o abordare mai nuanțată a procesului, biologic și spiritual deopotrivă – iată cum se închide cercul! – al îmbătrânirii inclusiv ca provocare pastorală și, în cazul nostru, al unei natalități scăzute, ca pericol de continuitate socială și de neam.

Una peste alta, și anul acesta, din fericire, s-a dovedit că la Iași „se întâmplă lucruri”, că dialogul în Biserică și între ea și societate este nu doar posibil, ci din ce în ce mai necesar, existențial chiar. Sigur, cu opinteli, neînțelegeri de limbaj, sisteme de referință și frecvent de finalitate. Dar dacă ar fi fost ușor, simpozioanele din ultimii zece ani nici nu ar mai fi avut rost!

În perioada *Săptămânii Academice*, 8-12 mai 2023, în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași, s-au desfășurat două evenimente care au de-acum, sperăm, o identitate bine definită în spațiul cercetărilor teologice – „*Studia Theologica Doctoralia*”, *De la teologia rostită la cântul teologic: misiunea doxologică a cercetării teologice, astăzi*, ediția a XV-a, coordonată de PC Pr. prof. univ. dr. Viorel Sava și Simpozionul Internațional „Dumitru Stăniloae” cu tema: „*Quo vadis?*” *Interogații actuale privind vârstele vieții spirituale*, ajuns la a X-a ediție, de a cărei organizare s-a îngrijit PC Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan, Decanul facultății noastre. Aceste evenimente academice vin să aprofundeze tematica *Anului omagial al pastorației persoanelor vârstnice* și a *Anului comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești (psalți)* așa cum a fost proclamat anul 2023 în Patriarhia Română. Volumul de față cuprinde documentele Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae” care, în acest an, marchează împlinirea primului deceniu de când s-a început numerotarea cronologică a edițiilor sale.

Astfel, simpozionul a debutat cu festivitatea de deschidere în cadrul căreia am fost onorați cu binecuvântarea și prezența Înaltpreasfințitului Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, în calitate de gazdă și organizator împreună cu Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae” din Iași, reprezentată de Părintele Decan Ion Vicovan. În cuvântul său, Părintele Mitropolit Teofan a subliniat nevoia de sens în viața omului de astăzi: „Viziunea creștină asupra direcției de urmat a omului este cunoscută, trăită și mărturisită de tot mai puțini. Calea-Hristos este urmată din ce în ce mai puțin din cauza faptului că oamenii care cred, trăiesc și mărturisesc cu plenitudine această direcție sunt tot mai puțini. *Vino și vezi!* este tot mai rar auzit. Și totuși, această chemare n-a încetat cu totul.

Sfinții contemporani mărturisesc despre aceasta. Sunt puțini, dar sunt. De fapt, sfinții, cunoscuți sau mai puțin cunoscuți, sunt singurii care pot și au dreptul să rostească: *Vino și vezi!* Lucrarea filantropică, existența școlilor confesionale, activitatea cu tinerii și cele asemănătoare ajută, sensibilizează, orientează, într-o oarecare măsură, dar nu convertesc fundamental. Sfinții, da. O împlinesc și cei care tind spre sfințenie. O împlinesc în măsura în care se apropie de sfințenie”.

Au urmat alocuțiunile Domnului Prof. univ. dr. Tudorel Toader, Rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și a PC Pr. conf. univ. dr. Radu Preda, din partea comitetului științific. Alături de participanții care au dat curs invitației noastre, printre noutățile acestei ediții a fost prezența în cadrul ceremoniei de deschidere, cu un mesaj video, a Domnului Dumitru Horia Ionescu – nepotul Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae – în calitatea sa de membru de onoare al comitetului științific al simpozionului.

După ceremonia de deschidere, ediția a IX-a a Simpozionului „Stăniloae” a debutat propriu-zis cu dezbaterea publică: *Orele ceasului de azi al umanității*, susținută de Înaltpreasfințitul Părinte Iosif, Mitropolitul Europei Centrale și Orientale, împreună cu Acad. prof. univ. dr. Mircea Dumitru, vicepreședintele Academiei Române și cu PC Pr. Răzvan Andrei Ionescu. Schimbul de idei a implicat pe cei de față, oferind un real prilej de interogație asupra realității, concluziile multiplicându-se în noi și diferite perspective deschise dialogului viitor. A doua zi, alături de sesiunile programate, atenția a fost atrasă de conferința inaugurală, care a propus, prin amabilitatea invitatului special, Paul Kingsnorth, o temă actuală: *Finding Christ in the Age of Mammon: becoming Orthodox in the modern West*.

Între copertele acestui volum cititorul este invitat să descopere secțiunile simpozionului – pretexte pentru a însufleți și mai mult panelurile în care au fost aprofundate temele: *Hărți dinamice, Trans-umanismul, Inteligența artificială, Educație, maturizare, valori, Resursele Bisericii, Vârstele vieții spirituale-rolul laicului; vârstniciei și viitorul*. Prelegerile au fost variate, cu abordări interdisciplinare. Alături de celelalte intervenții ale invitaților noștri, remarcabil a fost și cuvântul Preasfințitului Damaschin Dorneanu, Episcopul-vicar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, intitulat *Expresii ale maturității spirituale. Din lecțiile Patericului*, în cadrul căruia a spus: „*Patericul nu dă lecții, de sus în jos, de la autoritatea care se cere a fi, fără discuție, ascultată – spunea Preasfințitul. Patericul nu impune reguli, norme de conduită, într-un mod dojenitor (de tip «las că te-nvăț eu minte!»).* Lecțiile *Patericului* sunt precum lecțiile de viață: cei trecuți prin ele dobândesc un plus de cunoaștere și înțelepciune; astfel, noi beneficiem acum de un *learning* din ceea ce altora li s-a întâmplat, bun ori rău, un *learning* care se cere actualizat, adecvat, nuanțat, contextualizat”.

Sintetizând, în paginile volumului de față cititorul va avea bucuria să regăsească comunicările *in extenso* ale invitaților noștri a căror mărturie va rămâne și generațiilor viitoare. Astfel, CȘ dr. Cătălin Turliuc, a vorbit despre valoarea identității și a spiritualității în contextul geopolitic contemporan central-est european, prelegerii sale alăturându-se câteva valoroase texte despre transumanism și inteligența artificială, despre experiența eclezială și tradiția patristică, despre educație și vârstele vieții spirituale: Dr. Oana Iftime (*Transumanismul și fascinația absurdului*); Pr. Răzvan Andrei Ionescu (*Human enhancement. Despre îmbunătățirea umanului în coordonate de firesc, nefiresc și suprafiresc*); Pr. conf. univ. dr. Dan Sandu (*Umanism ortodox și transumanism științific sau despre învierea morților și idealul îndumnezeirii*); Prof. univ. dr. ing. Ștefan Trăușan-Matu (*Cuvântul de înțelepciune și cuvintele inteligenței artificiale*); Conf. univ. dr. Adrian Nicolae Lemeni (*Chipul lui Dumnezeu din om și chipul omului din robot. Repere ale antropologiei iconice în contextul actual al dezvoltării inteligenței artificiale*); Dna Monica Șerbănescu (*Învățământ sau educație? – cum salvăm copiii de „pandemia” urâtului*); PC Pr. lect. univ. dr. Cătălin Vatanamanu (*The vocation of historical time to be a school of immortality*); Prof. univ. dr. dr. h. c. mult. Mircea Duțu și Prof. univ. dr. Tudor Avriganu (*Ecologia experienței ecleziale și provocările „inversării normative”*); PC Pr. lect. univ. dr. Roger Coresciuc (*Tradiția patristică – resursă-cheie pentru discursul Bisericii în contemporaneitate*); Prof. univ. dr. Constantin Cucoș (*Statut misionar și forme de implicare a laicului în formarea religioasă. Provocări prezente și soluții de perspectivă*) și, în final, PC Pr. lect. dr. Ilarion Măță (*Vârșnicii în comunitate. Axiologia senectuții*).

Un loc aparte, în cadrul simpozionului, îl ocupă sesiunea dedicată, în fiecare an, Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae: Pr. Dumitru Stăniloae – *Omul filocalic*. Nu este doar recunoașterea onestă a rolului pe care teologia sa l-a avut și îl are în cercetarea academică și în viața Bisericii, ci un prilej de a recupera momente semnificative din viața sa, de a învăța sau de a (re)descoperi înțelesuri noi de lectură a operei celui mai mare Teolog român, pentru a însufleți inima și mintea celor care caută să se apropie de taina unirii omului cu Dumnezeu. Intervențiile care i-au fost dedicate s-au completat și s-au îmbogățit reciproc – Georgeta-Anca Ionescu: *Filocalia neîntreruptă sau Despre excepționalitate ca firesc al omeniei (humanitas) întru Hristos*; CȘ dr. Costion Nicolescu: *Isihia Țăranului Român*; PC Pr. prof. univ. dr. Ioan-Cristinel Teșu cu tema: *Vocația ființei umane: îndumnezeirea prin har sau augmentarea prin biotehnologie – dezvoltând și adâncind cuvintele Părintelui Dumitru Stăniloae: „teologia de mâine trebuie să fie deschisă întregii realități istorice și cosmice, dar, în același timp, trebuie să fie și duhovnicească. Ea trebuie să ajute pe toți creștinii să dobândească o nouă spiritualitate, potrivit atât cu dimensiunile cosmice ale științei și ale tehnologiei, cât și cu întreaga*

comunitate omenească, o spiritualitate care a început deja să apară în fața ochilor noștri”¹.

Urmând tradiției simpozionului nostru de a ne deschide și a ne adresa comunității pentru a facilita dezbaterea și a lărgi reflecția asupra temei generale propuse în fiecare an, și în preambulul ediției a X-a, cadre didactice ale facultății noastre au participat la numeroase întâlniri cu elevii unor licee și ai tuturor seminariilor din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. Cu recunoștință pentru lucrarea dumnealor și cu speranța că roadele acestor activități se vor vedea în viața tinerilor cu care s-au întâlnit, vom trece în revistă temele abordate: Pr. asist. univ. dr. Gabriel Piștea (*Perioadele anului liturgic - actualizare a istoriei mântuirii și timp de evoluție duhovnicească*) la Seminarul Teologic Liceal Ortodox „Episcop Melchisedec Ștefănescu” din Roman; PC Pr. lect. univ. Gabriel Nastasă (*Tinerete și fără bătrânețe în iconografia creștină*) la Colegiul Național „Roman Vodă” din Roman; PC Pr. lect. univ. Roger Coresciuc (*Comunicarea în epoca digitală: resursele Bisericii*) la Seminarul Teologic Liceal Ortodox „Sfântul Gheorghe” din Botoșani; PC Pr. conf. univ. dr. Emilian Roman (*Necesitatea cunoașterii canoanelor și a legiilor bisericești și laice pentru pastorație*) la Seminarul Teologic Liceal Ortodox „Sfântul Ioan Iacob” din Dorohoi; PC Pr. lect. univ. dr. Cătălin Vatamanu (*Război și pace – între veridicitate și fakenews. O perspectivă biblică*) la Colegiul Național „Mihai Eminescu” din Botoșani; Domnul Paul Kingsnorth (*Perceiving the Orthodox values as an outsider*) la Liceul „Varlaam Mitropolitul” din Iași; PC Pr. conf. univ. dr. Daniel Niță-Danielescu (*Tineri „bătrâni” și „tineri de toate vârstele”. Despre „tineretea fără bătrânețe și viața fără de moarte”*) la Colegiul Pedagogic „Vasile Lupu” din Iași; Monahia lect. univ. dr. Polixenia Nistor (*Valențele spirituale și psihosociale ale voluntariatului. Perspective pentru tinerii teologi*) la Liceul Teologic Ortodox „Cuvioasa Parascheva” Agapia; Asist. univ. dr. asoc. Gheorghică Mihalache (*Europa contemporană: un spațiu plurireligios și pluriconfesional. Precizări terminologice*) la Liceul Teologic Ortodox „Sfinții Împărați Constantin și Elena” Piatra Neamț; Arhid. dr. Ilarion Argatu (*A ști, a spune, a trăi sau dialogul Filologie - Scriptură - Liturgie. Considerații pe marginea unui text al profetului Isaia*) la Seminarul Teologic Ortodox „Veniamin Costachi” Mănăstirea Neamț; Asist. univ. dr. asoc. Bogdan Brânză (*Quo vadis, discipule? Alege Calea!*) la Seminarul Teologic Ortodox „Sf. Ioan Gură de Aur” din Huși; Lect. univ. dr. Alexandru Prelipcean (*Quo vadis? Receptarea misiunii teologiei contemporane de către tinerii teologi*) la Seminarul Teologic Liceal Ortodox „Mitropolitul Dosoftei” din Suceava și PC Pr. lect. univ. dr. asoc. Cristian-Alexandru Barnea (*Tinerete fără bătrânețe și*

¹ Pr. Dumitru Stăniloae, *Theology and the Church*, Translated by Robert Barringer, Foreword by John Meyendorff, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1980, p. 226.

viață fără de moarte” sau cum să nu îmbătrânești niciodată) la Seminarul Teologic Ortodox „Sfântul Vasile cel Mare” din Iași.

În încheiere aducem alese cuvinte de mulțumire invitaților noștri, participanților din sala de dezbateri și online, membrilor comitetului științific, echipei de organizare – frumoasei colaborări cu ostenitorii sectorului învățământ al Arhiepiscopiei Iașilor – studenților și voluntarilor de la Colegiul „Sfântul Nicolae”, Editurii „Doxologia”, Agenției de Știri „Basilica”, Radioului și Televiziunii „Trinitas”, ziarului „Lumina” și, mai ales, Înaltpreasfințitului Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, atât pentru binecuvântarea și rugăciunile părintești, cât și pentru grija, susținerea materială a fiecărei ediții și, în mod special, pentru prezența din toate aceste zile în cadrul simpozionului nostru.

Editorii